

ՀՏԴ- 809.198.1

Հայոց լեզու

**ԲԱՐԲԱՌԱՅԻՆ ԱՆՎԱՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՐԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ՝
ԱՐՅԱԽԻ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ
Ռենա ՄՈՎՍԵՍՅԱՆ**

Բանալի բառեր: Հարադիր բայեր, մասնակի գրականացում, անվանական բաղադրիչ, բայական բաղադրիչ, դարձվածային միավոր, բարբառային բաղադրիչ, խոսակցական, գեղարվեստական արժեք, գրական համատեքստ:

Keywords. Phrasal verbs, partial literalization, nominal component, verbal component, phraseological unit, dialogic unit, conversational, aesthetic value, literary context.

Ключевые слова: Фразовые глаголы, частичная литературализация, номинальный компонент, глагольный компонент, фразеологическая единица, диалогическая единица, разговорная, художественная ценность, литературный контекст.

**R. Movsesyan
Dialecticisms in the Works of the Artsakh Writers**

In the Armenian language both literary and dialectal phrasal verbs are considered adverbial units that have a variety of structures. Artsakh writers used a lot of dialectal phrasal verbs thus making their works popular and the characters language vital, picturesque and expressive. In the literary context dialectal phrasal verbs are partially literalized. This is one of the ways of enriching the literary language using dialects.

**Р. Мовсесян
Диалектизмы в произведениях арцахских писателей**

В армянском языке как литературные, так и диалектные фразовые глаголы являются словесными единицами, имеющими самые разнообразные структуры. Арцахские писатели в своих произведениях использовали большое количество диалектных фразовых глаголов, тем самым придавая произведениям народность, делая язык персонажей жизненным, образным и экспрессивным. В литературном контексте происходит частичная литературализация диалектных фразовых глаголов, что является одним из способов обогащения литературного языка с помощью диалектов.

Հայերենում, ինչպես գրական, այնպես էլ բարբառային հարադիր բայերը բարդությունների մեջ ամենաբազմազան կառուցվածք ունեցող բառային միավորներից են:

Արցախի գրողներն իրենց ստեղծագործություններում գործածել են մեծ թվով բարբառային հարադիր բայեր՝ դրանց միջոցով ստեղծագործություններին հաղորդելով ժողովրդականություն, կերպարների լեզուն դարձնելով կենդանի, պատկերավոր ու արտահայտիչ: Գրական համատեքստում տեղի է ունենում բարբառային հարադիր բայերի մասնակի գրականացում, ինչը դառնում է բարբառների միջոցով գրական լեզվի հարստացման համար:

Հարադիր բայերը հայերենի բարդությունների մեջ ամենաբազմազան պատկեր ներկայացնող և ամենաբարդ ձևաբանական կառուցվածք ունեցող բառային միավորներից են:

Առհասարակ բարբառներում և ժողովրդախոսակցական լեզվում մեծ է հարադիր բայերի դերն ու կշիռը: Իսկ ըստ Ռ. Իշխանյանի՝ «Հարադրական բայերը հայ ժողովրդական խոսքի ամենաբնորոշ բաղադրիչներն են» (5;108): Դա է պատճառը, որ բարբառային և խոսակցական հարադրավոր բայերը միշտ էլ եղել են գեղարվեստական գրականության լեզվի կարևոր բաղկացուցիչ տարրերից մեկը: «Անցյալի հայ գրողների լեզվի թեթևակի քննությունն անգամ ցույց է տալիս, որ առավել ժողովրդային է այն հեղինակի լեզուն, ուր շատ են գործածված ժողովրդական հարադրությունները» (5;10)

Ղարաբաղի բարբառի համար ևս հատկանշական ու բնորոշ են հարադիր բայերը: Զգալով դրանց գեղարվեստական արժեքն ու գեղնակությունը՝ բարբառային հարադրավոր բայերի հարուստ գանձարանի օգտագործման փայլուն օրինակներ են տվել Արցախի գրողներից շատերը:

Օգտագործվելով գրական համատեքստում՝ բարբառային հարադիր բարդությունները շատ հաճախ մասնակի գրականացվում են՝ կրելով որոշակի կառուցվածքային փոփոխություններ: Արդյունքում ձևավորվում են հետաքրքիր կառույցներ, որոնք դարձել են մեր ուսումնասիրության առանցքը: Այս տիպի բարդություններում առկա է մի օրինաչափություն. այստեղ հիմնականում գրականացվում է

անվանաբայական հարադրությունների բայական բաղադրիչը՝ խոնարհվելով գրական հայերենի հարագույցով, իսկ անվանական բաղադրիչը մնում է բարբառային:

Օրինակ՝ *Մաղրեյ եմ նրա գաղափարները, ուշունց տվել, թե տեսեր-տեսեր՝ կոմունիզմին չեմ հավանում:* (6; 613)

Ինչպես գրական հայերենում, այս տիպի հարադիր բարդությունների կազմության մեջ ևս ակտիվ են հետևյալ բայերը. **անել** (*կիլիպիժոն անել*³ (արագ և անհասկանալի խոսել), *չանչ անել* (ձեռքի մատները լայն բացած՝ ուղղել դեպի մեկը՝ չարիք մաղթելով), *պոռչ անել* (շրթունքները ծամածռելով լացակումել), *տնագ անել* (ծաղրել), *հանաք ա- նել* (կատակել)), **տալ** (*քացի տալ* (ոտքով հարվածել), *կեռ տալ* (ոտքը ուրիշի ոտքերի արանքը դնելով՝ կորացնելով՝ սայթաքեցնել), *կաղիմ տալ* (կաղալ), *մատ տալ*, *կոխ տալ*), **կենալ** (*կոխ կենալ* (ըմբռնամարտել, պայքարել), *թաք կենալ* (թաքնվել), *տապք կենալ*, *դեմ կենալ*(դիմանալ)), **կտրել** (*դուռնա կտրել* (հիմարանալ), (*խազնա կտրել* (հարստություն դիզել)), **քաշել** (*թառանչ քաշել* (հառաչել), *բոյ քաշել* (հասակը բարձրացնել)), **գնալ** (*յոլա գնալ* (մի կերպ ապրել), *փուստ գնալ* (վրիպել)),գալ (*սագ գալ* (համապատասխանել), *հախից գալ* (պատժել), **լինել** (*ռադ լինել* (արիւմ. հեռանալ), *շոքավոր լինել* (հովանավոր լինել, պաշտպանել)), **ընկնել** (*փոխս ընկնել* (մի բան սխալմամբ մյուսի տեղ ընդունվել), *թայրի ընկնել* (շտապել), *չափ ընկնել* (1.արշավակի վազել, 2.արագորեն աշխատել)):

Օրինակ՝

1. *Արհեստդ առած՝ թուրքերում քեզ համար խազնա ես կտրում:* (8;110)

2. *Ինչ ես դրոշմա կտրել, գնա՝ կացիներ բեր:* (7; 315)

3. *Տատիկն ասաց,*

Թե անձրևից

Բոյ է քաշում

Միլը հողից: (4;27)

4. - *Ախմախ, - տնագն արեցի, - գոռով մի անգամ:* (10; 43)

5. *Սալբի ազին գոզնոցի տուտը տարավ դեպի աչքերը, երեխայի պես պոռչ արեց:* (12; 363)

Բարբառային անվանաբայական հարադրությունների անվանական բաղադրիչը ցուցաբերում է ձևաբանական, ծագումնաբանական և բառակազմական բազմազանություն:

Վերոնշյալ բարդությունների անվանական բաղադրիչը կարող է լինել գոյական (*մրափ* (քուն) մտնել-քնել, *գոռ* (ուժ) տալ-ուժ գործադրել, *ուշունց* (հիշոցք) տալ-անիծել, *դաշանք* (աղաշանք) անել-աղաչել և այլն), ածական (*չորը* տալ-ծառի չոր ճյուղերը հասել, *շիլ* (ծուղ, շեղ) գցել-շփոթել, *հարամ* (պիղծ, ապականված) անել-պղծել), կալյայալ բայարմատ (*յորթ* (երթալ) ընկնել-ձիու դանդաղ և ցատկոտելով վազքը, *փայթ* ընկնել-փայթաթվել, *թող* անել-արձակել), մակբայ (*աշկարա* (ակներև) անել-բացահայտել, *պոկահան* անել-քերթել, քերծել), ձայնարկություն (*հարայ* (օգնության կանչ) տալ-օգնություն կանչել, *հուշտ* (խրտնեցնելու բացականչություն) անել-խրտնեցնել):

Օրինակ՝

1. *Վաղինակը մի մանեթով դաշանք է անում, տուր սրան:* (8;163)

2. *Մի անգամ էլ հարբած ձեր տունը մեր տան հետ շիլ գցես, այն ժամանակ իմ ասելիքը ես եմ ասելու:* (7;247)

3. *Կուրանը ձեռքի մահակը իջնցրեց ականջատակին: Անասունը գեխը շաղ տալով յորթ ընկավ:* (7;172)

4. *Սրիկաները հաստատ մեր օրը հարամ են անելու:* (10;86)

5. *Ու գանկանում են դուրս գալ, երբ հարայ են տալիս, թե շուկայի ճաշարանը գարեջուր է ստացել:* (7;179)

Արգալսի գրողների ստեղծագործություններում գործածված անվանաբայական հարադրությունների անվանական բաղադրիչը աչքի է ընկնում նաև ծագումնաբանական տարբերություններով: Դրանց մի մասը փոխառություններ են տարբեր լեզուներից: Բարբառը փոխառված ձևայնությամբ կերտել է հարադիր բայ: Այս հանգամանքը խոսում է Ղարաբաղի բարբառի՝ բառակազմական ճկուն օրենքներ ունենալու մասին:

Հարադիր բայերի անվանական բաղադրիչները կարող են լինել.

ա) բուն բարբառային. սրանց մեջ մտնում են հնդեվրոպական հիմք լեզվի և գրաբարյան արմատները, ինչպես՝ *լափու* (հ.ե. laph - ալիք, հորձանք) տալ – հորձանք տալ, *հոփ* (հ.ե. սb – սեղվել) տալ – 1.սեղվել, 2.նեղել, *տուզ* (հ.ե. teu - բարեկամաբար ուշադրություն դարձնել) տալ - ակնապիշ նայել, *տուտը* (հ.ե. dud– ծայր, պոչ, գրբ. տուտ) բացել – սկսել, *յորթ* (հ.ե. lok– ցատկ) տալ – ցատկել, *պուտ* (հ.ե. bhugo’s - գրբ. բուդ - մեղրով պատված գնդի ձևով քաղցր ուտելիք) լինել – կուչ գալ, *պորտը* (հ.ե. bordo - գրբ. պորտ) ընկնել – ծանր աշխատանք կատարելուց պորտը տնդից խախտվել, *պեծիք*

(գրբ.՝ պնծ – կայծ) տալ – կայծ արձակել, *փոթ* (գրբ. փոթ – կտորի ծալք) գցել – ծալք գոյացնել, *ծպտուն* (հ.ն. ger– ծնոտ, բերան) հանել – թույլ ձայն հանել և այլն:

Օրինակ՝

1. *Ու տանը մտնեցող ամեն ավտոմեքենայի ձայնից սիրտս լռք էր տալիս՝ նկան:* (10;89)

2. *Բայց Արփենի Սիրունը գնաց կանգնեց Վարուժանի դեմը և տուր տվեց:* (7;247)

3. *Երաշտը լավ հուփ տվեց:* (13;277)

բ) Փոխառություն՝ թուրքական լեզուներից (թուրքերեն, ադրբեջաներեն, թաթարերեն), ինչպես՝ *յան* (թրք. jan–կողք) տալ – շրջանցել, *յոլա* (թրք. yol–ճանապարհ) գնալ - գոյատևել, *ոյին* (թրք. oyan–խաղ, խաբեբայություն) խաղալ – մեկի գլխին փորձանք բերել, *քոքր* (թրք. kolk-արմատ) կտրել - արմատախիլ անել, *բոյ* (թրք. boy–հասակի բարձրություն) քաշիլ – 1.հասակը բարձրանալ, 2.աճել, *ժոթ* (թրք. jot, թրք. sit–1.մաս, 2.գործվածք) անել - բաժանել, կիսել, *դուրբան* (թրք. qoh) անել - գոհաբերել, շախ (ադրբ. sax-ճյուղ) անել - փռել, տարածել, *դոնադ* (թրք. konuk–հյուր) անել – հյուրասիրել և այլն:

Օրինակ՝ *Մեր քաղաքում էնպիսի մարդ չկա, որ ինձանից «յան տված» լինի:* (6;137)

Եթե օգնես, որ նրան էստեղից քշեն, տունուտեղս քեզ դուրբան կանեն: (11;195)

Ամուսինը ճոթ արեց թոնրահացը և սկսեց մեծ-մեծ բրդել յոբախաշուի մեջ: (7;187)

գ) Փոխառություն՝ արևելյան մյուս լեզուներից՝ պարսկերեն, արաբերեն: Այսպես՝ *յայնդ* (արաբ. պրսկ. layeg–վայել, արժանի) անել - արժանի համարել, *ճարր* (գրբ. ճար, պրսկ. car, թրք. care, ադրբ. care–միջոց, հնար) կտրած - ճարահատյալ, ողորմելի, *հախից/հախան* (արաբ., թրք. hakh-արժեք, գին) գալ – պատժել, *մազա* (պրսկ. maze, թրք. meze–խմիչքի հետ գործածվող ուտելիք) անել – խմիչքի հետ ինչ-որ բան ուտել, *թամաշա* (արաբ., պրսկ. tamasa, թրք. temasol–ներկայացում, տեսարան) անել – նայել, դիտել, *մահանա/մահնա* (պրսկ. թրք. behane–հնարովի պատճառ, պատրվակ) բռնել – պատրվակել, *թիքա* (պրսկ. կտոր. մաս) անել – քիչ ուտել, *օյին* (պրսկ. խաղ, փորձանք) խաղալ - փորձանք բերել, *դալաթ* (արաբ., պրսկ., թրք. galat–սխալ) անել - անխոհեմ քայլ անել, *մարադ* (պրսկ. marag-դարան, թաքսոոց) կենալ – թաքնվել, դարան մտնել և այլն:

Օրինակ՝

1. *Արի՛, այ մարդ, դե ... արի էս երեխի հետ մի թիքա անենք:* (8;92)

2. *Ստիպեցին, որ մի բաժակ արադ խսեմ և մի թիքա խորոված մազա անեմ, շատ ստիպեցին:* (11;428)

3. *Վա՛, էս ինչ ժամանակներ են, դալաթը արել է. գլխին տված, բայց մի տեսեր ոնց է գյուղում քայլում:* (7;156)

դ) Զիչ չեն նաև այնպիսի անվանաբայական հարադրությունները, որոնց առաջին բաղադրիչը փոխառություն է ռուսերենից, ինչպես՝ *ռիսկ* (ռուս. риск, ֆր. risce–համարձակություն) անել – հանդգնել, *տելեգրամ* (ռուս. телеграмма–հեռագրային հաղորդում) տալ – հեռագրով որևէ բան հաղորդել, *սյորբրիզ* (ռուս. сюрприз–անակնկալ) անել - անակնկալ մատուցել, *զուբրիտ* (ռուս. зубрит–անգիր անել) անել – սերտել, *նոս* (ռուս. нос–քիթ) մնալ – պարտվել, խնդանալ, մատերիալ (ռուս. материал–1.շինանյութ, 2.գրպարտագիր) տալ - գրպարտել, *զակազ* (ռուս. заказ–որևէ բան արտադրելու հանձնարարություն) տալ – պատվիրել, *մադարիչ* (ռուս. магарыч–լավ գործի, ուրախ լուրի դիմաց տրվող նվեր) անել – լուրի դիմաց նվեր տալ և այլն:

Օրինակ՝

1. *Որովհետև համագյուղացի ընկերը միանալու ռիսկ չարեց ու առանց իրեն մնալու էր միայնակ, անտեր:* (8;118)

2. *Այ Էրմանի, ինչ մադարիչ ես անելու, քեզ տանում են:* (6; 578)

3. *Պահ, մեծ բան է, դասերը զուբրիտ է անում, բայց գյուլսը բան չի մտնում:* (12; 32)

Արգավսի գրողների ստեղծագործություններում տեղ գտած բարբառային անվանաբայական հարադրությունների անվանական բաղադրիչները կարող են դրսևորվել նաև բարդություններով, ընդ որում՝ և՛ համադրական, և՛ հարադրական: Այս տիպի կառուցվածքների կազմության մեջ հատկապես ակտիվ են կրկնավոր հարադիր բարդությունները, ինչպես՝ *ծուկ-ծուկ անել* (գաղտնի նայել), *դուր-դուր անել* (կռանալ), *տապակ-տապակ գալ* (տանջվել, տառապել), *դարան-դարան լինել* (հալածվել, քշվել), *ճաք-ճաք լինել* (1.ճաքճքել, 2.գոռզգամտել, 3.իր արդարացիությունը համոզելու համար ջանք թափել), *ջոկի-ջոկի անել* (խտրականություն դնել), *կզո-մզո անել* (ձգձգել), *փահ-փահ անել* (հաճույքի բացականություններով գոհունակություն արտահայտել), *թև-թև անել* (շատ ուրախանալ), *լրկի-թրկի անել* (խախտ լինելուց շարժվել), *տաշի-տուշի անել* (ուրախություն արտահայտել), *կլավ-կլավ գալ* (մլավել), խախալ-խախալ անել (աչրելով քայլել):

Օրինակ՝

- 1. Ձեռքերը կողքին դրած, խախալ-խախալ անելով անցավ, բայց ներսը կտոր-կտոր էր լինում: (7;246)
- 2. Եվ հավերթ մյուս կողմում ցայրուններից դարան-դարան են լինում: (10;71)
- 3. Օսաննան առավոտ կանուխ գնխի հետ հոր-հոր անելով գնաց ջրի: (7;171)
- 4. Կատուններ են, դոկտում են, կլավ-կլավ գայիւ: (13;265)

Հարադիր բայերի անվանական բաղադրիչը կարող է դրսևորվել նաև համադրական բարդությամբ, ընդ որում՝ մեր օրինակներում իսկական բարդությամբ ձևավորվածները ավելի մեծ թիվ են կազմում, ինչպես՝ *տակրահան* անել (արմատով պոկել), *վզակոթին* տալ (խփել (պարանոցին), *քրահան* անել (արմատախիլ անել), *քարապրանուկ* անել (քարեր նետել), *շալվարահան* անել (1.տաբատը հանել, 2.փխթ. խայտառակել), *քոռուփուչ* անել (փչացնել) և այլն:

- 1. Մի քանի երեխա որտեղից որտեղ հայտնվեցին, սկսեցին քարապրանուկ անել: (6;472)
- 2. -Եկնք, -վառված սրտով կանչում է Մակիչը, -գնանք Եվգինի տանձին տակրահան անենք: (8;189)
- 3. Մեկն ասի՝ *ինչի՞ն է դրան մոտաթակ տայիս, Երմոնը քո ճա՞շն է*: (10;319)

Ինչպես գրական հայերենում, այնպես էլ մեր բարբառում, կան հարադրավոր բայեր, որոնց նշանակությունը անմիջապես չի բխում նրանց բաղադրիչների բովանդակությունից և, ընդհակառակը, կան հարադրավոր բայեր, որոնց նշանակության մեջ ավել կամ նվազ չափով դրսևորվում է նրանց բաղադրիչներից որևէ մեկի նշանակությունը:

Օրինակ՝ *թաք կենալ* (թաքնվել), *սիլլա տալ* (ապտակել), *սաք տալ* (դարսել), *հարու տալ* (պոզահարել) և նման հարադիր բայերի հարադիրը կամ բայական բաղադրիչն է իր նշանակությունը մոծում հարադրավոր բայի ընդհանուր նշանակության մեջ, այսինքն՝ դրանց ընդհանուր նշանակությունը իր մեջ առնում է հարադիր կամ բայական բաղադրիչի բովանդակությունը, յուրահատուկ իմաստային կամ անթարգմանելի դարձվածքի նշանակություն չեն արտահայտում և հետևաբար դարձվածային հարադրավոր բայեր չեն:

Հարադրավոր բայերի մի այլ խումբ առանձնահատուկ է նրանով, որ դրանց ընդհանուր նշանակությունը չի բխում բաղադրիչների նշանակությունների գումարից և այլաբերական կամ փոխաբերական բնույթ է կրում, յուրահատուկ իմաստային նշանակություն են արտահայտում, հետևաբար դարձվածային հարադրավոր բայեր են:

Այլ Մարգարյանը դարձվածային հարադիր բայերը սահմանում է հետևյալ կերպ. «Դարձվածային են կոչվում այն հարադրավոր բայերը, որոնց հարադիրն ու բայական բաղադրիչը միասին իմաստային առանձնահատուկ նշանակություն են արտահայտում և հանդես գալիս որպես մտքի արտահայտման պատկերավոր ձևեր»¹: (9; 255)

Մեր ուսումնասիրության առարկա դարձած ստեղծագործություններում գործածված հարադիր բայերի մեծ մասը դարձվածային արժեք ունի: Սրանք արտահայտում են մեր ժողովրդի պատկերավոր մտածողությունը: Ժողովրդական մտածողության ծնունդ են *դու-դու կանչել* (միայնակ, անտեր մնալ), *փուստ գնալ* (նպատակին չձառայել), *շոքավոր լինել* (հովանավորել, պաշտպանել), *պոռչ անել* (լացակումել, դժգոհության նշաններ ցույց տալ), *քոքր կտրել* (խապտ ոչնչացնել), *տիտիկ անել* (մնալ, հանգիստ նստել), *թերթին տալ* (հանդուգն խոսել, շաղակրատել), *ծուկ անել* (զաղտագողի նայել) :

Օրինակ՝

- 1. *Կոնը սկեսրոջը տեր կանգնիր, չորս պատերի մեջ դու-դու է կանչում*: (7;359)
- 2. *Մարգարը փողը մեր մորը պահ տված է եղել՝ արժանացնելու մեզնից նրան, ով իր տանը տիտիկ էր անելու*: (8;214)
- 3. *Վարդերը փոքրիկ աղջնակի նման պոռչ արեց*: (13; 220)

Այսպիսով՝

1. Հարադրավոր բայերը գեղարվեստական կերպարներ կերտելու, գրողի և նրա հերոսների լեզուն կենդանի, պատկերավոր ու արտահայտիչ դարձնելու լավագույն միջոցներն են: Արցախի գրողները, օգտագործելով բարբառային հարադիր բայեր, ժողովրդականություն են հաղորդել իրենց ստեղծագործություններին:

2. Ղարաբաղի բարբառն ունի գրական հայերենի հարադիր բայերի բոլոր կառուց վածքային տեսակները:

3. Արցախի գրողների ստեղծագործություններում տեղ գտած բարբառային հարադիր բայերը գրական համատեքստում մասնակի գրականացվում են՝ կրելով կառուցվածքային որոշակի փոփոխություններ:

4. Գեղարվեստական գրականության մեջ բարբառային հարադիր բայերի և առհասարակ բարբառային բառերի գրականացումը դառնում է գրական լեզվի բառապաշարի հարստացման ուղի: «Հարադրավոր բայերի հոսք է նկատվում բարբառ-ժողովրդախոսակցական լեզու-գրական լեզու ուղղությամբ, և դա արվում է գեղարվեստական գրականության լեզվի միջոցով»: (9;225)

5. Մեր բարբառում մեծ թիվ են կազմում դարձվածային հարադիր բայերը:

Գրականություն

1. Աբրահամյան Ս., Սերունդների հետ, Երևան, 2008
2. Առաքելյան Վ. Դ., Խաչատրյան Ա. Հ., Էլոյան Ս. Ա., Ժամանակակից հայոց լեզու, հ. 1, Երևան, 1979
3. Բեդիրյան Պ., Հայերենի դարձվածքների ընդարձակ բառարան, Երևան, 2011
4. Գաբրիելյան Գ., Ընտրանի, Ստեփանակերտ, 2007
5. Իշխանյան Ռ., Բակունցի լեզվական արվեստը, Երևան, 1965
6. Հակոբյան Վ., Զատիկը ջրավազանի հատակին, Ստեփանակերտ, 2010
7. Հովհաննիսյան Մ., Երկեր, հ. 1, Ստեփանակերտ, 2005
8. Ղահրիյան Ա., Պատրանք, Երևան, 1983
9. Մարգարյան Ա., Հայերենի հարադիր բայերը, Երևան, 1966
10. Մարտիրոսյան Հ., Համագարկ հրաժեշտից առաջ, Երևան, 2007
11. Մարգարյան Ա. Յու., Ղարաբաղի բարբառի բառարան, Երևան, 2013
12. Սուրիսյան Ա., Ժամանակակից հայոց լեզու, Երևան, 1989
13. Օվյան Վ., Կապույտ տարիներ, Ստեփանակերտ, 2007

Տեղեկություններ հեղինակի մասին.

Ռենա Մովսեսյան, Ստեփանակերտի << Գրիգոր Նարեկացի >> համալսարանի դասախոս
E-mail: rena-mov@mail.ru

Հոդվածը տպագրության է նրաշխարհում խմբագրական կոլեգիայի անդամ, Բ.Գ.Դ., Ս.Խանյանը: